

5.04.

Українська мова

ТЕМА: Службові частини мови.

Прийменник як службова частина мови.

Службові частини мови відрізняються від **самостійних** тим, що:

- * не мають самостійного лексичного значення (не називають предметів, ознак, дій, кількості);
- * не мають морфологічних ознак (роду, числа, відмінка, часу);
- * службові частини мови – незмінні слова.

ПРИЙМЕННИК – це службова частина мови, що виражає залежність іменника, числівника, займенника від інших слів у реченні.

Наприклад: говорити про погоду; упав від втоми.

Завдання 1: Записати словосполучення, підкреслити прийменники. З кількома словосполученнями скласти речення.

Зайти до бабусі, вийти з кімнати, прогулюватися по парку, поїхати до столиці, зайти в крамницю, жити біля моря, взяти до уваги, прочитати в класі, сидіти кінець столу, зустрітися о десятій, написати на дошці, узятися в боки.

Завдання 2. Визначити у реченнях прийменники.

Після дощу сонце засяє. Коло води ходячи, намокнеш. Поля попід небом прослалися безкраї. Хто часто в дорозі, був під возом і на возі. З метою заохочення членів драматичного гуртка наказую преміювати їх поїздкою до Львова. Працює за одного, а їсть за трьох. З вогнем не жартуй, а воді не вір. На долоні волос не виросте. Незважаючи на дощик, зустрічаємося на площі. Бережи час, бо його за гроші не купиш. Із-за церковних білих стін луна високий чистий дзвін.

30.03

Українська мова

ТЕМА: Складання опису процесу праці за власними спостереженнями «Як ми готуємо обід»

Завдання: Складіть твор-опис процесу праці на основі власних спостережень і вражень, користуючись пам'яткою.

1. Де, коли і за яких обставин ви спостерігали за трудовим процесом.
2. Послідовність виконання певних трудових дій.
3. Що зацікавило нас у роботі.

Робота з пам'яткою щодо складання твору

- У вступній частині твору вкажіть на особу, що виконує роботу, і зазначте назву трудової дії.
- В основній частині твору, описуючи безпосередньо процес праці, обов'язково дотримуйтеся чіткої послідовності виконання дій, використовуючи при цьому спеціальні слова (спочатку, потім, пізніше, затим, насамкінець та ін).
- Під час опису трудового процесу вживайте слова, що аналізують виконувані операції. **Наприклад:** працювати швидко, легко, серйозно, спокійно, творчо, цікаво, зосереджено, вправно; праця успішна, благородна, відповідальна, напружена, нелегка, плідна, радісна, сумлінна.
- Пам'ятайте, що основною метою опису трудового процесу є характеристика людини під час роботи та її ставлення до праці.
- Підпорядкуйте головну думку темі висловлювання.
- Добирайте влучні слова та образні вислови.
- Будуйте опис закінченим і логічним.
- Не пишіть зайвого, того, що не стосується теми.
- Дбайте про мовну виразність.

Лексична робота

► Доберіть синоніми до слова працювати (трудитися, робити, виготовляти, виробляти).
Доберіть означення до слів праця, рухи. Праця (напружена, важка, легка, цікава, успішна); рухи (впевнені, чіткі, точні, повільні, швидкі, енергійні, обережні).

Приклад твору – опису.

Моя мама добре вміє готувати. Вона куховарить дуже швидко та охайно. Ось як моя мама готує суп.

Спочатку вона ставить на плитку каструлю з водою та кладе туди м'ясо з холодильника. Наприклад, курячі ніжки. Поки вариться бульйон, мама швидко чистить картоплю, моркву та цибулю. Картоплю вона ріже на невеликі шматочки, “соломкою”. Моркву мама ріже маленькими кубиками, а цибулю ще дрібніше. У готовий киплячий бульйон мама опускає варитися картоплю. На сковорідку вона наливає соняшникову олію та розігріває сковорідку на конфорці. Туди вона висипає подрібнені моркву та цибулю. Мама обсмажує їх в олії. Ці овочі служать так званою “засмажкою”, тобто заправкою для супу. Після того, як вони обсмажаться, мама додає їх до супу. І тільки потім додає туди вермішель, тому що вона вариться швидше за все. Потім мама дрібно ріже на дерев'яній дощечці зелень петрушки та кропу. Коли овочі майже готові, мама солить їх та додає трохи спецій. І в останню чергу мама засипає до супу зелень. Через три хвилини після цього мама знімає каструлю з вогню. Суп готовий, можна їсти!

Мамин суп завжди дуже-дуже смачний!

8.04

Українська мова

ТЕМА: Написання прийменників

448 І. Спійшіть сполучення слів. Підкресліть прийменники й поясніть їхнє написання.

Упродовж року, у разі програшу, наді мною, із-за гаю, навколо саду, згідно з наказом, попід небесами, незважаючи на роки, всупереч бажанню, попри неувагу, з-під лоба, з-поза хати, задля успіху, услід товаришу, навпроти машини, поперед батька, з-попід хмар, наперекір долі, залежно від складності.

ПРАВОПИС ПРИЙМЕННИКІВ

РАЗОМ

ПОХІДНІ
ПРИЙМЕННИКИ,
УТВОРЕНІ ВІД
ПРИСЛІВНИКІВ
ТА ІМЕННИКІВ

*Поруч, навкруги,
внаслідок*

ЧЕРЕЗ ДЕФІС

ПРИЙМЕННИКИ,
УТВОРЕНІ
ПОЄДНАННЯМ
ПРИЙМЕННИКІВ
з, із
З ІНШИМИ
ПРИЙМЕННИКАМИ

*З-під, з-над,
із-за, із-над*

ОКРЕМО

ПОХІДНІ
ПРИЙМЕННИКИ,
УТВОРЕНІ
ПОЄДНАННЯМ
ПРИСЛІВНИКІВ ТА
ІМЕННИКІВ
З НЕПОХІДНИМИ
ПРИЙМЕННИКАМИ

*Під час,
згідно з,
незалежно від*

449 I. Спишіть, розкриваючи дужки. Поясніть написання прийменників.

(З)над вершин, (за)для тебе, (з)по-між нас, (по)між людьми, (на)чолі з командиром, (на)зустріч щастю, (у)напрямку до площі, (на)передодні свята, (по)над хатами, (у)ві сні, (з)(по)над гір, (з)під опіки батьків, (за)рахунок наполегливості.

ТЕМА: Особливості вживання прийменників

З – ІЗ – ЗІ - ЗО

Прийменник з уживаємо:

- перед голосним на початку слова (*з одним*);
- перед приголосним (крім *с, ш*), якщо попереднє слово закінчується голосним, а також на початку речення (*котився з гори; З лісу...*).

Прийменник із уживаємо переважно перед *з, с, ц, ч, ш, щ* та між приголосними (*Із шовку, виїхав із села, лист із Бразилії*).

Прийменник зі вживаємо перед сполученням приголосних на початку слова, зокрема коли початковими виступають *з, с, ч, ш, щ* (*зі школи, бери зі столу*).

Прийменник зо вживаємо при числівниках *два, три* (*зо дві сотні*).

Пироги
з капустою

Пироги
із сиром

Пироги
зі смородиною

Завдання: Виконати вправи

457 Спишіть сполучення слів, уставляючи на місці пропуску прийменник *з*, *зі*, *із* або *зо*. Які прийменники-синоніми виступають як засіб милозвучності мови?

Вийшли ... школи, брат ... сестрою, вітаю ... святом, зійшов ... дороги, квіти ... лісу, разів ... два, вийшли ... оранжереї, вийшов ... зоопарку, прибрав ... столу, дивитися ... берега, приїхав ... села.

458 Прочитайте крилаті вислови, вставляючи на місці пропуску прийменник *з*, *зі* або *із*.

1. ... своєї печі дим солодкий. 2. ... чужого коня перемоги. 3. ... письма слова не викидають. 4. Дружи ... розумним – не будеш дурнем.

ТЕМА: Особливості вживання прийменників

ПРИЙМЕННИКИ У-В

Прийменник у вживаємо:

- на початку речення перед приголосним (*У лісі...*);
- між приголосними (*вечір у місті*);
- перед словами, що починаються на *в, ф, св, хв, тв, льв* (*зайшла у фойє*);
- після паузи, яку на письмі позначають розділовим знаком, перед приголосним (*Це було... у Києві*).

Прийменник в уживаємо:

- на початку речення перед голосним (*В очах...*);
- між голосними (*живе в Одесі*);
- якщо попереднє слово закінчується на голосний, а наступне починається на приголосний (крім *в, ф, св, хв, тв, льв*) (*пішли в садок*);
- перед словом, що починається на голосний (*човен в очереті*).

Часто в мовленні трапляються неправильні конструкції з прийменником. **НАПРИКЛАД:**

ПРАВИЛЬНО	НЕПРАВИЛЬНО
п'ять метрів за секунду	п'ять метрів на секунду
враження від вистави	враження про виставу
йти по гриби	йти за грибами
пливти за течією	пливти по течії
пропустити через хворобу	пропустити із-за хвороби
о десятій годині	в десять годин
завдання з географії	завдання по географії

МИЛОЗВУЧНІСТЬ: У чи В

У

У Києві йде дощ.
Читав у саду.

кив
кила **У** Відні
Фастові
Львові
своєму місті
твій квартирі

Перед **в, ф, льв, св, хв, тв,**
зв і подібними.

Після знаків: , ; - ( ).

В

В Одесі йде дощ.
Читала в автобусі.

жила **В** Празі
Берліні
Чернівцях
Шостці
Києві

Крім **в, ф, льв, св, тв, хв,**
зв і подібних.

459 Спишіть словосполучення, вставляючи на місці пропуску прийменник у або в.
... теплій кімнаті, прибрати ... кімнаті, відпочили ... аквапарку, покласти ... шафу, податися ... мандри, вибігли ... сад, працюють ... школі, прибуде ... травні, зустрілися ... Львові.

464 Спишіть сполучення слів, добираючи з дужок потрібний прийменник і ставлячи іменник (числівник) у потрібному відмінку. Скористайтеся інформацією на сторінці «Культура мовлення» (с. 165).

Розпочнеться (о, в) десять годин; пропустити (через, із-за) хвороба; ліки (проти, від) застуда; (відповідно до, відповідно з) план роботи; працювати (по, за) контракт; діяти (згідно з, згідно до) наказ; поділитися враженнями (про, від) вистава; три метри (в, на) секунда; виконаю (при, за) одна умова; знатися (на, в) футбол; (при, за) будь-яких обставин.

ТЕМА: Сполучник як службова частина мови

Сполучник як службова частина мови

Сполучник – незмінна службова частина мови, що сполучає однорідні члени речення та частини речення

Уживається для зв'язку однорідних членів, частин складного речення або окремих речень у тексті

СПОЛУЧНИК: ЗА ПОХОДЖЕННЯМ

- **Непохідні сполучники не співвідносяться з іншими частинами мови (*але, а, та, бо, і*)**
- **Похідні сполучники походять від інших частин мови і тому співвідносні з ними (поєднанням займенників чи прислівників з прийменниками чи частками)**
- **(*що, як, де, як+що, тому що, за+те*)**

Види сполучників за будовою

Прості	Складні	Складені
Морфологічно не розкладаються на частини: <i>і, а, та, бо, коли, чи ... чи</i>	Утворені злиттям кількох слів: <i>зате (за+те), щоб (що+б), якщо, начебто, мовби</i>	Сполучення кількох слів: <i>через те що, для того щоб, у міру того як, тому що</i>

Види сполучників за способом використання

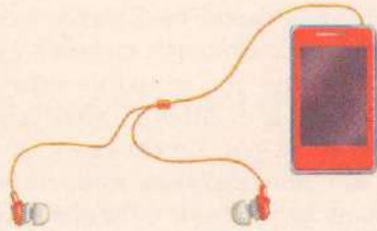
Одиничні	Повторювані	Парні
<i>і, й, чи, але, що, або, щоб, ніби, якщо</i>	<i>або ... або, чи ... чи, ні ... ні, то ... то, чи то ... чи то</i>	<i>не тільки... а й; що... то; як... так і; хоч... та; хоч... але; не так... як; чим... тим</i>
<i>яблуко й груша</i>	<i>ні яблуко, ні груша</i>	<i>не тільки яблуко, а й груша</i>

Завдання: Ознайомитися з теоретичним матеріалом. Виконати вправи з опорою на правила

470 Спишіть прислів'я, вставляючи на місці пропуску потрібні за змістом сполучники з довідки. Поясніть роль цих слів у мові. Які з них є парними?

1. За грубе слово не сердься, ... на ласкаве не здавайся. 2. Щире слово, добре діло душу ... серце обігріло. 3. Не брудни криниці, ... схочеш водиці. 4. Кожна робота легка, ... її охоче робиш. 5. ... більше дров, ... більший вогонь. 6. ... не красне, ... власне.

ДОВІДКА. А, й, бо, коли, що... то, хоч... зате.

Хоч _____, але _____.

473 I. Запишіть сполучники в три колонки залежно від будови: 1) прості; 2) складні; 3) складені. Одиначними чи повторюваними є всі ці сполучники?

Або, для того щоб, проте, та, щоб, тому що, неначе, та, у міру того як.
II. З одним сполучником складіть і запишіть речення.

ТЕМА: Сполучник сурядності та підрядності

СПОЛУЧНИК - сполучає однорідні члени речення та частини складного речення. Розрізняють сполучники сурядності й підрядності.

Розряди сполучників за значенням

Сполучники сурядності	Сполучники підрядності
Поєднують однорідні члени та рівноправні частини складного речення.	Поєднують залежні одна від одної частини складного речення.
<i>І, а, та, але, або...</i>	<i>Що, щоб, коли, тому що, як...</i>
<i>Крізь верби <u>сонечко</u> <u>сіяє</u> і тихо <u>гасне</u>. <u>День</u> <u>погас</u>, і <u>все</u> <u>спочило</u>.</i>	<i><u>Ти</u> слово радості <u>скажи</u>, коли <u>печалиться</u> <u>людина</u>.</i>

Сполучники сурядності й підрядності поділяємо на групи за значенням

СПОЛУЧНИК

ГРУПИ СПОЛУЧНИКІВ СУРЯДНОСТІ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

ЄДНАЛЬНІ

Поєднання
або приєднання

І(й),ТА(У ЗНАЧ І)
ТАКОЖ,
НЕ ТІЛЬКИ...А Й,
НІ...НІ

ПРОТИСТАВНІ

Протиставлення
або
зіставлення

А,АЛЕ,ТА(У ЗНАЧ.
АЛЕ),ПРОТЕ,ЗАТЕ
ОДНАК

РОЗДІЛОВІ

Чергування явищ
або
несумісність
понять

АБО,ЧИ,ТО..ТО,
АБО..АБО,
НЕ ТО..НЕ ТО,
ЧИ..ЧИ

СПОЛУЧНИК

ГРУПИ СПОЛУЧНИКІВ ПІДРЯДНОСТІ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

ПРИЧИНОВІ

ТОМУ ЩО,БО,ЧЕРЕЗ ТЕ ЩО,У ЗВ'ЯЗКУ З ТИМ ЩО

ЧАСОВІ

КОЛИ,ЩОЙНО,ЯК ТІЛЬКИ,ЛЕДВЕ ПІСЛЯ ТОГО ЯК

МЕТИ

ЩОБ,ДЛЯ ТОГО ЩОБ, АБИ,З ТИМ ЩОБ

УМОВНІ

ЯКЩО,КОЛИ,КОЛИ Б,ЯК

ДОПУСЛОВІ

ХОЧА,НАЗВАЖАЮЧИ НЕ ТЕ ЩО,ДАРМА ЩО,ХАЙ

ПОРІВНЯЛЬНІ

ЯК,МОВ,МОВБИ,НЕМОВ,НЕМОВБИ,НІБИ,НАЧЕ,НЕНАЧЕБТО

З'ЯСУВАЛЬНІ

ЯК,ЩО

Завдання: Опрацювати теоретичний матеріал. Виконати вправи

482. I. Прочитайте виразно речення. Знайдіть сполучники сурядності й выпишіть їх у чотири колонки: 1) єднальні, 2) протиставні, 3) розділові, 4) зіставний. Які з цих сполучників повторювані?

1. Бліді на небі гасли зорі, і вітер плутовся в мережах верховіть... (М. Рильський). 2. І смеркає, і світає, день божий минає (Т. Шевченко). 3. Дощ на світанку стих, але за мить він перейшов у вариво огненне (В. Герасим'юк). 4. Усяк правду знає, та не всяк про неї дбає (Нар. творчість). 5. Чи це він чув таке про соняшники, чи сам придумав? (М. Стельмах). 6. Ми то купаємо очі в морі, то море в очах (М. Коцюбинський). 7. Чужого хорошого не гудь, а поганого свого не хвали (Нар. творчість). 8. Хай зачекає втома на порозі, а ти побудь, побудь на самоті (М. Ткач).

II. Визначте, у яких реченнях сполучники з'єднують однорідні члени, а в яких – частини складного речення.

484. I. Прочитайте виразно речення. Доведіть, що виділені сполучники підрядності з'єднують частини складних речень. Поставте усно питання від однієї частини речення до іншої. Визначте групу виділених сполучників за значенням.

1. Недаремно говорять, **що** люди – ніби дзеркало (І. Тoman). 2. На березі ставало темно, **тому що** з берега насувалася важка чорна хмара (О. Донченко). 3. Уже сонце потроху почало визбирувати росу, **коли** я доїхав до Якимівської загорожі (М. Стельмах). 4. За вікнами шуміло море, **наче** ди-хав під скелями якийсь велетенський звір (З. Тулуб). 5. **Якби** ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя (Т. Шевченко). 6. Народ сам скує собі долю, **аби** тільки не заважали (М. Коцюбинський). 7. Вона наважилась покинути небезпечне місце, **незважаючи на те що** Остапові трудно було пускатися в далеку дорогу (М. Коцюбинський). 8. Хутір ховався серед де-рев, **так що** влітку іншу хатку даремно очима шукатимеш (М. Трублаїні).

ТЕМА: Сполучник сурядності та підрядності

Завдання: Повторити теоретичний матеріал. Знати та розрізняти сполучники сурядності та підрядності. Виконати вправи.

Теоретичний матеріал

Сурядні сполучники з'єднують однорідні члени або рівноправні речення: *Можна вибрати друга і по духу брата, та не можна рідну матір вибирати (В.Симоненко).*

Серед сурядних сполучників розрізняють:

- а) єднальні: *і(й), та* (в значенні *і*), *також, і... і, ні... ні, як... так і, не тільки... а й*;
- б) протиставні: *а, але, та* (в значенні *але*), *зате, проте, однак, все ж*;
- в) розділові: *або, чи, або... або, чи... чи, то... то, не то... не то, чи то... чи то*.

Підрядні сполучники приєднують підрядні речення до головного: *Ярема гнувся, бо не знав, сіромаха, що вирости крила, що неба достане, коли полетить (Т.Шевченко).*

До підрядних сполучників належать:

- а) порівняльні: *як, що, мов, мовби, мовбито, немов, немовби, немовбито, наче, неначе, неначеб, неначебто, ніби, нібито, буцім, буцімто, гейби*;
- б) часові: *як, перед тим як, після того як, відтоді як, з тих пір як, тимчасом як, в міру того як, як тільки, тільки-но, тільки що, скоро, ледве, щойно*;
- в) причинові: *бо, тому що, через те що, зати́м що, тим що, оскільки, позаяк*;
- г) мети: *щоб, для того щоб, задля того щоб, аби*;
- г) умовні: *якщо, якби, коли б, аби, раз*;
- д) допустові: *хоч (хоча), хай, нехай, дарма що, незважаючи на те що*;
- е) наслідковий: *так що*.

486 Спишіть речення, замінюючи виділені сполучники синонімічними. У записаних реченнях підкресліть сполучники сурядності однією рисою, а підрядності – двома.

1. Уночі Андрій довго не міг заснути, **бо** в хаті було видно од великих зірок на небі і густо пахло холодною м'ятою (*Г. Тютюнник*). 2. Добре вперед дивитися, **але** треба й назад оглядатися (*Нар. творчість*). 3. Глід у кущах, **мов** жар, полум'яніє (*Л. Тендюк*). 4. Щодалі доводилося все частіше звертати з колії, **аби** дати дорогу автомашинам (*П. Панч*). 5. Уранці треба обов'язково снідати, випивати чашку чаю, соку **або** молока (*З посібника*).

 487 Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть сполучники сурядності однією рисою, а підрядності – двома. Що з'єднує кожен із цих сполучників?

1. Рвучкий вітер бушував над лісом і дерева то гули грізно і тривожно то шуміли тихо і приємно (*М. Коцюбинський*). 2. Лейтенант устиг помітити що агент на якусь мить пригальмував, повернувся до нього обличчям і ледь помітно змахнув рукою (*А. Костецький*). 3. Мусять бути веселі трави й дерева бо всі вони зелені і дають плоди (*В. Шевчук*). 4. Човен то здіймався високо то спускався низько м'яко і лагідно перебираючись з хвилі на хвилю (*Леся Українка*).

ТЕМА: Написання сполучників

Правопис сполучників

Сполучники *зате, проте, щоб, якби* треба відрізняти від однозвучних із ними самостійних частин мови, які з прийменниками *за, про* та часткою *би, б* пишуть окремо.

Сполучники *зате, проте*

- ✓ Не мають лексичного значення.
- ✓ Не відповідають на питання.
- ✓ Не є членами речення.
- ✓ Можуть бути замінені сполучниками *але, однак*.

Займенники з прийменниками *про те, за те*

- ✓ Мають лексичне значення.
- ✓ Відповідають на питання.
- ✓ Є членами речення.
- ✓ Не можуть бути замінені сполучниками.

Завдання: Опрацювати теоретичний матеріал. Виконати вправи

497 I. Спишіть сполучення, знімаючи ризик.

Коли/б усе було добре, тому/що гарний, але/ж це неправда, ото/ж думайте самі, ні/би нічого й не сталося, дарма/що малий, хоч/би й сніг ішов, або/ж мовчи, не/мовбито все зрозуміло, немов/би мене знає.

II. З одним сполученням (на вибір) складіть і запишіть речення.

498 I. Спишіть речення, знімаючи ризик. Поясніть написання. Чи є в реченнях сполучники сурядності?

1. Темінь упала на місто раптово, начеб/то хто спустив завісу (*В. Шевчук*). 2. Сьогоднішнє в мені живе з віками, не/мов різець гартований і камінь (*А. Малишко*). 3. Треба рано встати, для того щоб рибу впіймати (*Нар. творчість*). 4. Не їстиму, хоч/би й припрошували (*Нар. творчість*). 5. Не клади пальця в рот, тому/що одкусить (*Нар. творчість*).